

Uvodnik

Ideja za pričujoči tematski sklop se je pričela porajati leta 2019, v času, ko se je retrospektivno izkristaliziral v tistem trenutku še nedavni, a dokončni mrk določene politične intenzivnosti v Sloveniji. To bi časovno lahko v grobem zamejili na letnici 2011 in 2016, ki zarisujeta lok od *Gibanja 150* in *Bojze* (kot neposrednih odgovorov na globalno finančno krizo), gibanja *Mi smo univerza* ter zasedbe Filozofske fakultete, preko *Mariborskih* in *Vseslovenskih ljudskih vstaj*, do *Gibanja za neomejen Rog uporabe*.¹ Letnici sta nedvomno do neke mere arbitrarni in odvisni od tega, kdo ju postavlja, ne glede na to pa lahko na podlagi izpričanega izkustva tistega obdobja najprej zatrdimo, da je ta čas za lokalno okolje zgodovinsko singularen. Tej oznaki moramo takoj dodati še drugo potezo, za katero spekuliramo, da ji vsi akterji tistega časa ne pritrjujejo nujno; namreč, da se je to obdobje tudi zaključilo – in to zaključilo s porazom na več ravneh.

Kot najočitnejši vidik tega poraza lahko navedemo ustanovitev stranke *Levica* leta 2017 na pogorišču njenega predhodnega razkola z gibanjskim delom, ki je bil temeljen v začetni fazi tvorbe politične iniciative in stranke *Združena levica*, rojene iz protestov med leti 2012 in 2014.² Ob razočaranju mnogih njenih začetnih pobudnikov in velikega dela levih civilno-družbenih gibanj, se je *Levica* preoblikovala

¹ V isti kontekst moramo prišteti še vsaj naslednje skupine oziroma dogodke (nedvomno tudi druge, ki jim tukaj z nenamernim izpustom delamo krivico): *Fronta prekercev* in *Delovna skupina proti delu* (ki večini ostalim predhodita in predstavljata pomembno izhodišče politizacije); *Delavsko-punkerska univerza* in kasnejši *Inštitut za delavske študije*; gibanje proti totalnim ustanovam *Iz-hod*; študentski boj proti Študentski organizaciji v Ljubljani (ŠOU), ki ga je vodila organizacija *Iskra*; boji proti ŠOU za obrambo *Radia študent*; boj proti ŠOU za obstanek študentskega časopisa *Tribuna*; *Iniciativa za demokratični socializem* in stranka *Združena levica*; *Protirasistična fronta brez meja* in *Delovna skupina za azil*. Ob teh konkretnih gibanjih in skupinah je potrebno omeniti tudi ‚duh časa‘, ki se je manifestiral v nešteti dejavnostih, dogodkih in akcijah, ki so tako ali drugače nosile naboj političnega in skupaj z že omenjenim tvorile celoto splošne družbeno-kritične držbe, za katero si upamo trditi, da je bila v Sloveniji do takrat edinstvena.

² Za osnovni pregled okoliščin in procesa ustanavljanja stranke glej intervju s takratnim članom Anejem Korsiko: <https://anejkorsika.wordpress.com/2015/03/29/the-fight-for-socialism-in-slovenia/>

v klasično parlamentarno social-demokratsko stranko z volilno bazo urbanih intelektualcev, kulturnih producentov in javnih uslužbencev. To, kar na tem mestu imenujemo poraz, je z vidika politične pragmatike, ki sledi cilju vstopa na parlamentarni parket, seveda videti kot zmaga in je v konkretni situaciji za del akterjev nedvomno pridobilo videz nujnosti. Z nasprotnega vidika pa ta nujnost ni nič drugega kot proces podrejanja normam parlamentarne politike, proces 'civiliziranja' tistega impulza, ki je sprva sploh generiral razmere, v katerih se je šele pojavila potreba, možnost in ideja širšega povezovanja levih političnih iniciativ. Drugi, še vedno očiten vidik tega poraza, se tiče natanko civilno-družbenih gibanj samih, ki so postopoma zatopila. Ker so ta mnogo bolj raznovrstna in raztresena, je težko podati celoten oris, a vsekakor lahko izpostavimo konec aktivnosti *Socialnega centra Rog*³ in pa propad *Gibanja za neomejen Rog uporabe* (v katerem je sodelovala množica različnih iniciativ in skupin) leta 2018.⁴ Ravno tako tudi neuspeh *Iskre* v reorganizaciji ŠOU in njen posledični razpad, uničenje časopisa *Tribuna*, stalno zmanjševanje financiranja *Radia Student* (kljub vztrajnemu odporu), ponik delovanja *Inštituta za delavske študije* itd.

Da bi to obdobje formirali kot enoten objekt, je seznam posameznih neuspehov vendarle potrebno nadgraditi še z nečim drugim: s perspektivo, s katere je obdobje sploh mogoče videti kot enotno, torej tudi kot zaključeno. Takšno perspektivo najdemo pri nekaterih od teh, ki smo bili del takratnega dogajanja in za katere je to dogaja-

3 Ki sicer ni formalno nikoli ugasnil, a vendar je njegova aktivnost v zadnjih letih (glede na desetletje pred tem) poniknila.

4 Letnica se nanaša na 18. april 2018, datum poslednjega dejanja notranjega razkola v Tovarni Rog, ko je večji del rogovske 'javnosti' nasilno izključil manjšino, na katero je z aktivnim posredovanjem skupine, ki je bila s to manjšino v sporu, projeciral mnogo širši problem nasilja v tovarni. S tem je bilo dokončno uničeno politično gibanje, ki se je rodilo dve leti prej. Rezultat je bil ponovno zaprtje tovarne, 'privatizacija', ločitev od mesta na večih ravneh ter ponovna prevlada časovnega modusa 'večne sedanosti', ki je Rogu onemogočal razmislek o svojem lastnem koncu, najsibodi pod svojimi ali tujimi pogoji – s tem pa so se seveda 'nepričakovano' uveljavili tuji. Iz vidika rušitve tovarne v januarju 2021 je potrebno reči: smrt potenciala, ki smo mu rekli Rog, je bila *an inside job*. Tako kot je bil Rog v nekem trenutku točka zgostitve političnega potenciala mesta, se pravi nekaj drugega od samih zidov tovarne, tako se tudi ta *inside job* ne nanaša izključno na njeno notranjost, ampak na notranjost levo-liberalne javnosti, ki pa se, jasno, ni končala pred vrati Roga. Tako kot v primeru *Levice* je tudi ta dogodek posedoval značilnost 'civiliziranja', saj je bil osrediščen okoli poskusa izločitve nasilja, tj. okoli ideje izključitve 'nasilnih migrantov', ki je prekrivala globlje silnice trenja v rogovski skupnosti ter skupnosti aktivistov. Razlika pa je v tem, da je rogovsko civiliziranje peljalo v očiten poraz. Za pregled delovanja občine in slovenske javnosti v tem kontekstu glej: "Republika res privata: uničenje Avtonomne tovarne Rog kot radostno srečanje levo-liberalne futuristične fantazije, neoliberalne tehnike vladanja in apetitov ksenofobne desnice", *Kino!*, 43/44: 113-132.

janje pomenilo možnost politične artikulacije ali sploh individualne politične konstitucije, a ki smo iz vsaj subjektivne bližine doživljali tudi njegove poraze. Gre za obstoj nedefiniranega števila posameznikov, ki niso bili del istih iniciativ, niti niso bili v enakih merah, na isti način ali v enakih obdobjih vpleteni v dogajanje, ki pa se na splošno ujemajo v 'subjektivnem' odnosu, ki ga gojijo do tega dogajanja, tj. odnosu, ki ga je v določenih potezah mogoče razumeti kot travmatičnega, četudi ne nujno na ravni osebne zgodovine, ampak prej na ravni razmerja do družbeno-političnega polja (ki pa se je seveda križalo z osebnimi zgodovinami).⁵ Prav ti tvorijo perspektivo, ki nas zanima. Da pa ne gre le za resentimentalnost poraženih, ampak za perspektivo, ki priča o določeni 'strukturi', moramo eksplicirati še eno njeno tako rekoč epistemološko postavko. Aktualni čas, ki ga lokalno, a na ozadju globalnega, zaznamuje izraz odvratne mešanice zlobe, neumnosti in koristoljubja, te perspektive ne prizadane zaradi njegove lastne zavrženosti, ampak zaradi kontinuitete, ki jo slednja prepozna med razlogi za pretekle poraze in aktualnim mankom možnosti vsakršnega resnejšega odpora triumfalnemu pohodu omenjene mešanice.

Zdelo bi se lahko, da današnja politična situacija zadeva celotno družbo, medtem ko je bila večina naštetih bojov stvar nepovezanih in omejenih sporov, ki s celoto nimajo nič. A to ne velja ne le zaradi konkretnega medsebojnega oplajanja teh bojov, ki so tako na ravni gibanja, kakor na ravni strankarske politike uspeli do neke mere poseči v 'celoto', ampak predvsem zato, ker njihovi porazi govorijo o po-

5 To opažanje sledi iz mnogih posameznih, a v določenem smislu identičnih pogovorov z ljudmi, ki so bili na raznolike načine in v raznolikih stopnjah vključeni v dogajanje in ki danes še vedno čutijo relevantno tistega obdobja tako v osebnem smislu, kakor družbeno-politično, četudi v nekaterih primerih to relevantno označuje prav njegova utajitev. Kar je seveda utajeno in kar je vir 'travme' ni sam poraz, ampak razlogi tega poraza, predvsem tisti, ki so bili notranji posameznim gibanjem in/ali skupinam. Izrečeni ali neizrečeni spori, ki so od znotraj razjedali politično organiziranje. Nekateri, ki na obdobje gledajo z močnejšo osebno noto, govorijo o 'občutku oropanosti', o 'izgubi'. V idealističnem smislu bi lahko rekli, da je bil izgubljen utopistični potencial spremembe stanja stvari, pri čemer gre danes za obžalovanje te izgube s strani tistih, ki smo bili pahnjeni nazaj v isto oziroma še bolj degradirano stanje brez možnosti vsakršnega utopizma. Iz tega bolj ali manj sledita nostalgija in reakcionarna generacijska interpretacija. Zato je tu še materialistični vidik: to, kar je bilo konkretno izgubljeno, to, česar smo bili oropani, je naše že opravljeno politično delo. Najsibodi je to bilo povsem uničeno ali pa apropiirano s strani drugih, gre za nekaj, kar je občuteno kot zgodovinska krivica. Pri tem je pomembno, da so posamezniki v tem procesu pojebani dvakrat: najprej zaradi objektivnih učinkov kapitala v zgodovini, ki sploh so primarni razlogi za njihovo politično aktivacijo, nato pa še 'subjektivno', ko so v svojih naporih poraženi 'od znotraj', pri čemer to težje pripisemo/mo 'učinkom strukture' kot pa osebnim imenom (četudi 'v zadnji instanci' med tem dvojim ni razlike).

polni odsotnosti vsakršne družbene sile, ki bi te boje prepoznala kot pomembne. Manko vsakršne moči nominalno levega esteblišmenta in manko resnega odpora aktualni ofenzivi SDS na državni aparat, je enak kolaboraciji, nemoči ali vsaj tišini tega istega esteblišmenta, ko je šlo za boje proti ŠOU, Mestni občini Ljubljana in drugim. Lahkota, s katero se SDS širi in razplaja po celotnem državnem aparatu, je s perspektive 'vstajniških let' logični razvoj njihovega poraza. Na ravni parlamentarne politike je zmaga stranke Mira Cerarja na volitvah leta 2014 del tega poraza, ki pa je tlakoval pot k novi vladi Janeza Janše.

Prav iz teh razlogov, te kontinuitete poraza, iz obdobja 'vstajniških let' ne gre delati zlate ere slovenskega aktivizma. Vse, kar je na voljo zgodovinarstvu, je poraz, ki traja še danes. Iz poraza pa je težko delati zgodovino, če slednjo pregovorno pišejo zmagovalci. Še toliko težje, če ta poraz ni le stvar preteklosti. Prav iz tega razloga sva pri pripravi pričujočega tematskega sklopa na podlagi takšnega izhodišča ugotovila, da ne gre za to, da bi morali zapisati neko zgodovino tistega obdobja, ampak da se moramo pred tem vprašati, kakšno mesto gre zgodovini sploh pripisati v tem kontekstu? In kaj zgodovina v tem primeru pravzaprav je oziroma kaj bi lahko bila. Ta vprašanja se seveda tičejo zgodovine oziroma zgodovinopisja v najsplošnejšem smislu, najprej v razširjeni perspektivi levih političnih bojev skozi zgodovino, nato pa tudi o vlogi in statusu zgodovine v modernosti.

Poimenovanje 'vstajniška leta' nosi generacijski prizvok, ki se danes temu obdobju vsiljuje – menimo, da predvsem kot oblika ideološke kooptacije spomina ali pa kot subjektivni obrambni mehanizem pred dejstvom nesrečnega izteka. Obe možnosti razpeta širšo problematiko funkcije zgodovinarstva in spominjanja, kar je tudi razlog, da se je začetna ideja za tematski sklop od empiričnega preusmerila na bolj konceptualni razmislek. Na tak način je namreč mogoče problematiko bolj nedavne izkušnje poraza vstajniških let v Sloveniji, povezati s širšim porazom leve politike vsaj od druge polovice 20. stoletja dalje, izkušnjo t. i. post-zgodovinskosti po letu 1989, ki se na področju humanistike in družboslovja najbolj neposredno manifestira na podlagi razširitve poddiscipline spominskih študij, nato pa na podlagi splošnega teoretskega trenda naklonjenosti futurizmu, ki ga je na področju (družbene) teorije, filozofije in umetnosti detektirati okvirno zadnjih deset let.

Temo odnosa levice do zgodovine, predvsem skozi perspektivo poraza, natančno razvija italijanski zgodovinar Enzo Traverso v svoji

knjigi *Leva melanholija: marksizem, zgodovina in spomin*, prevod njegovega prvega poglavja pa v številki objavljamo kot širši vstop v problematiko. Porazi leve politike se po eni strani kažejo kot običajna zgodovinska dejstva, po drugi pa so nujen in afektiven element leve politične tradicije, njenega lastnega zgodovinskega spomina, ki lahko prihaja v navzkriž z uradno zgodovino. Delo zgodovine tako temelji na ostankih in ruševinah, predvsem pa na zmožnostih preživelih, da proti centrifugalnim silam časa kapitala mislijo to, kar je Walter Benjamin imenoval »tradicija zatiranih«.

Na tej točki nadaljuje Sami Khatib, ki natančneje razdeluje, kaj pomeni ta Benjaminov pojem in kakšna je vloga tradicije v levih političnih bojih in misli, pri čemer je prav mišljenje te 'druge' zgodovine ključno za revolucionarno politiko. Avtor to razširja s krajšim odlomkom na temo 'uprstorjenja zgodovine', ki služi kot uvod v del tematskega sklopa, kateri z različnih zornih kotov obravnava razmerje prostora in zgodovine, oziroma natančneje vdor prostora v polje zgodovine, ki je sicer definirano v razsežnosti časa. Gabriel Tupinambá nadaljuje to temo tako, da vpelje tri različne forme *duhov*, ki preganjajo moderno zgodovino. Če se prvi spektralni obliki tičeta časovnih razmerij preteklosti, sedanosti in prihodnosti, pa se tretja tiče prostorskega razmerja med centrom in periferijo globalnega kapitalističnega sistema. Zgodovina, celo sama preteklost se tako zdi ujeta v moderne prostorske strukture, ki jih upogiba kapital.

V razliki do tega antropologa Vivieros de Castro in Danowski težavo diagnosticirata kot simbolno-kulturno zavračanje prostora v prid časa, kar locirata širše od modernosti na podlagi Jaspersovega (sicer teoretsko problematičnega) pojma 'osne dobe'. Njun poudarek je na zgodovini ali zgodovinah, ki se ne skladajo z linearnostjo napredovanja v času, ki ga ta pojem predvideva, zato predlagata, da naj preteklost preko ovinka domačinskih kultur mislimo kot nekaj, kar šele pride. Zgodovinsko in prostorsko bolj konkretno, tj. v sodobno Alžirijo po zmagi v boju za njeno neodvisnost od Francije, se umešča alžirski zgodovinar Daho Djerbal, ki si prav na podlagi svoje specifične umeščenosti v post-kolonialni prostor zastavlja vprašanje o možnostih pisanja zgodovine v tem kontekstu. Izkaže se namreč, da je zgodovina nujno preklana na dvoje: na kolonialno zgodovino kolonizatorja in zgodovino koloniziranega, pri čemer ta razkol preči tako zgodovinarjevo delo, kakor njega samega. Da ne gre za poststranski problem periferne zgodovinopisja, temveč problem, ki se

Duhovi preteklosti brez utopij¹

tiče zgodovine kot take, Djerbalu pritrjuje Étienne Balibar v svojem neposrednem odgovoru, v katerem zasleduje tezo, da mora ta razkol premisliti tudi zgodovinar, ki pripada nekdanji kolonialni sili.

Besedilo Farasa Chalabija se natančneje osredotoči na vprašanje vloge umetniških praks v soočanju z ekscesno sedanostjo in, temu ustrezno, mankom zgodovine v okoliščinah po državljanski vojni. Na podlagi konkretnih umetniških primerov artikulacije estetike libanonske državljanske vojne, te primerja z izbranimi teoretskimi premisleki možnosti po-revolucionarne in po-vojne artikulacije novega družbenega reda v okviru zahodne vednosti. Chalabijevemu sledi članek Kaje Kraner, ki se osredotoči na povezavo umetnosti in zgodovinopisja na bolj splošni ravni. V prvi fazi izhaja iz Aristotelove primerjave načinov prikazovanja faktičnih zgodovinskih dogodkov v okviru zgodovinopisja in umetnosti, t. i. poetično obliko urejanja zgodovinskih faktov pa opredeli kot epistemološki temelj modernega zgodovinopisja nasploh. Na podlagi homologije med zgodovinskimi organizacijami prostora-časa v umetnosti in na področju vednosti, se Kraner nadalje osredotoči na povezavo spominskoštudijskega zgodovinopisja in sodobnosti (sodobne umetnosti), opredeljene kot specifične temporalnosti, najpogosteje periodizirane v obdobje po letu 1989. Pri tem zasleduje tezo, da je sodobno detotalizacijo enotne zgodovinske naracije, ki odpre možnost za potencialno neskončno generiranje mikrozgodovinskih naracij (katera se je razširila predvsem vzporedno s politiko pripoznavanja od 90. let dalje), mogoče razumeti tudi kot zgodovinopisje, ki ustreza digitalni obliki shranjevanja spomina. Zadnji v tematskem bloku je članek Voranca Kumarja, ki predstavi tri ključne (izključujoče se) modele zgodovine, ki jih izpelje na podlagi prispevkov Anne Robert Jacques Turgota, Jean-Jacquesa Rousseauja in Samuela Butlerja. Kumar v članku izpostavi, da Turgotova kumulativna zgodovina, ki jemlje gotovost lastne ekstenzije tako rekoč na zalogo, Rousseaujeva aleatorična zgodovina, ki se izmika lastnemu pogoju kontinuitete in Butlerjeva sabotirana zgodovina ujeta v kroženju in ponavljanju brez odklona, markirajo težavo modernosti pri artikuliranju lastne zgodovinskosti.

Abstract

Haunting pasts without utopias

The article covers a selection from the book *Left Melancholy: Marxism, History and Memory*, in which Enzo Traverso explores the relationship between the political left and the notion of history and the flow of time, focusing on the melancholic aspect developed by the left through its defeats in the 20th century. The selection, which includes most of the first chapter and excerpts from the second, represents the collapse of modern utopias and revolutions as a historical condition of left melancholy. It shows how this has developed in history as a central feeling and attitude towards time on the part of the left. In this context, Traverso discusses several revolutions, starting with the French and immediately after the Russian Revolution, describing events in former Eastern Europe after the fall of the Berlin Wall, as well as elsewhere in the world, such as North Africa and the Middle East. He shows us how in a time span of two centuries historiography itself has changed its perspective from the point of view of the winner, through the loser, and finally to the point of view of the victim. For the latter shift the fundamental historical event is the Holocaust and postwar ideological unification around a politically empty commemorative symbolic economy. The article draws on authors such as Reinhart Koselleck and his concept of "Sattelzeit", Walter Benjamin, and the concept of "Jetzt-zeit" and Carl Schmitt. The author notes that the biggest historical loser was socialism along with feminism and all subsequent forms of left-wing utopias. Meanwhile, American and British conservatism made a revolutionary turn with neoliberalism in the 1960s and 1970s and conquered the world in a victorious march.

Enzo Traverso is an Italian scholar, author of several books on critical theory, the Holocaust, Marxism, memory, totalitarianism, and contemporary historiography. His books are translated into numerous languages. After living and working in France for over 25 years, he is currently the Susan and Barton Winokur Professor in the Humanities at Cornell University. From 1989 through 1991, he worked for the International Institute for Research and Education (IIRE) based in Amsterdam, and after that in the Library Of Contemporary International Documentation (BDIC) in Nanterre. He also held the position of a lecturer in the Department of Political science at the University of Paris VIII (1993–1995) and at School for Advanced Studies in the Social Sciences (EHESS) (1994–1997). In 1995 he was hired by the University of Picardie Jules Verne in Amiens as an assistant professor. He was later promoted to full professor, a post he held from 2009 to 2013, when he joined the faculty at Cornell

¹ Besedilo je izbor in prevod iz knjige TRAVERSO, ENZO (2016): *Left-Wing Melancholia: Marxism, History, and Memory*. New York: Columbia University Press.